

Koronaepidemian tukahduttaminen on ihmisoikeusasia - 16 ehdotusta ihmisoikeusperustaisen strategian aineksiksi

Martin Scheinin

Joukko eri alojen tutkijoita ja asiantuntijoita julkaisi 7.5. [avoimen kirjeen](#) niin sanotun tukahduttamisstrategian puolesta koronaviruksen torjunnassa. Tällä kirjoituksella haluan antaa tukeni tukahduttamisstrategialle ja perustella asian oman alani, ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien näkökulmasta. Lainaan kolme tärkeää kohtaa avoimesta kirjeestä:

”Täsmällisesti suunnatut rajoitukset ja tarvittavat seuranta- ja valvontatoimet ovat taloudellisilta ja inhimillisiltä kustannuksiltaan huomattavasti pienemmät kuin muut strategiat.”

”Kun koronavirus on onnistuneesti tukahdutettu ja kun noudatamme varovaisuutta, voimme palata lähes normaaliin arkeen. Kun aktiivisten tartuntojen määrä on painettu lähelle nolaa, normaaliin kanssakäymiseen liittyvä tartuntariski on minimaalinen.”

”Epidemian tukahduttanut yhteiskunta on huomattavasti vapaampi ja vauraampi kuin sellainen maa, jossa virus on jatkuvasti läsnä nykyiseen tapaan. Tukahduttaminen on paitsi varovaisuusperiaatteen mukaista, myös ainoa eettisesti kestävä vaihtoehto. Lääkärietiikan ja ihmisoikeuksien valossa on estettävä kuolemia, ei vain hidastettava niitä.”

Avoimeen kirjeeseen liittyy laajahko [muistio](#), jossa esitetään perustelut kirjeen kannanotoille ja tukahduttamisstrategian valinnalle eri näkökulmista, joista yksi on oikeustieteellinen. Tämän kirjoituksen tarkoituksena on ilmaista täysi tukeni edellä esitettyjen lainausten edustamalle avoimen kirjeen pääsisällölle ja erityisesti koronaepidemian tehokkaan tukahduttamisen valitsemiselle Suomen strategiaksi. Samalla haluan kuitenkin perustella, millaiseksi tuo strategian sisältö tulisi rakentaa, jotta Suomen toiminta olisi johdonmukaisesti ihmisoikeusperustainen.

Valmistelen parhaillaan julkaisukuntoon englanninkielistä artikkelia, jossa esitän ihmisoikeusperustaisen strategisen mallin koronaepidemian torjumiseksi. Sen periaatteita soveltaen on mahdollista laatia kansallisia ihmisoikeusperusteisia koronastrategioita. Kuten yleensä poikki- tai monitieteisessä tutkimuksessa, tutkijan varsinainen kontribuutio uuden tiedon tuottamisessa syntyy hänen oman erityisasiantuntemuksensa kautta, mutta sen arvoa ja hyödynnettävyyttä lisää oman tutkimuksen rakentaminen muiden tieteenalojen uusimpien ja merkittävimpien tulosten varaan. Olen pian 35 vuotta ollut päätoiminen oikeustieteen tutkija, tarkemmin sanoen Suomen perustuslain, vertailevan valtiosääntöoikeuden, kansainvälisten ihmisoikeuksien ja kansainvälisen oikeuden tutkija. Eräs erikoisalani on lainsäädännön, yhteiskunnallisten toimenpidevalintojen ja teknologian perusoikeus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi. Perehdyin 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla mm. HIV/AIDS-problematiikkaan, priorisointiin terveydenhuollossa ja lääkintäetiikkaan ja -oikeuteen. Syyskuun 11 päivän 2001 terrori-iskujen jälkeen huomioni keskittyi terrorismin vastatoimien ja vähitellen enenevässä määrin tiedustelu- ja tarkkailuvaltuuksien ihmisoikeuskysymyksiin. Näen koronaviruspandemian ihmisoikeusperustaisen arvioinnin luontevana jatkumona sille työlle, mitä olen aiempina vuosikymmeninä tehnyt.

Alla tiiviissä muodossa esitettävät ajatukset Suomen koronastrategiasta perustuvat kahteen oletukseen ja kolmeen arvovalintaan. Oikeustiede tai oikeudellinen analyysi ei johda näihin oletuksiin ja arvovalintoihin, vaan rakentuu niille. Aivan samalla tavoin kuin keskeiset valtiolliset

päätöksentekijät (valtioneuvosto ja eduskunta), oikeustieteen harjoittaja joutuu hyväksymään parhaaseen asiantuntemukseen perustuvat tosiseikka-arviot oman työnsä pohjaksi. Ja aivan vastaavasti hän joutuu tekemään arvovalintoja sen lisäksi, että vain kartoittaa oikeudellisesti mahdollisia vaihtoehtoja.

Oletus 1. SARS-CoV-2 on tarttuva mutta ei äärimmäisen tarttuva virus. Ihmisten käyttäytymisen – joko vapaaehtoisen tai pakotetun – kautta sen tartuttavuusluku suomalaisessa yhteiskunnassa on mahdollista painaa alle arvon 1 ja pitää siellä.

Oletus 2. Viruksen tapauskuolleisuus (Case Fatality Rate CFR) on niin korkea, ettei mikään demokraattinen yhteiskunta tule hyväksymään sitä kuolintapausten määrää, johon strategian rakentaminen niin sanotun laumasuojan odottamisen varaan johtaisi. (Huomattakoon, että oletus on muotoiltu yhteiskuntatieteellisenä empiirisenä ennusteena, enkä tässä sano mitään siitä, mikä kyseisen viruksen CFR on tai kuinka suuren osan väestöstä tulisi saada tartunta, jotta laumasuoja saavutettaisiin. Jos joku kaipaa vähemmän normatiivista latausta sisältävää tämän toisen oletuksen muotoilua, voisin myös hyväksyä puhtaasti empiirisen muotoilun sille: Suomi ei ole saavuttanut tai edes saavuttamassa sitä 60-70 %:n tasoa viruksen leviämisessä, joka usein mainitaan riittävänä mm. riskiryhmien suojaamiseksi laumasuojan kautta.)

Arvovalinta 1. Kun empiirinen, mukaan lukien epidemiologinen, tieto on epätäydellistä, on oikeutettua ja jopa välttämätöntä tehdä strategisia ratkaisuja olettamusten pohjalta. Tekemättä jättäminen – mistä eräitä maita voidaan syyttää – ei ole normatiivisesti neutraalia tai hyväksyttävää.

Arvovalinta 2. Kun päätöksiä joudutaan tekemään epätäydellisen informaation ja olettamusten varassa, demokraattisten yhteiskuntien ja niiden vastuullisten poliittisten päätöksentekijöiden tulee varmuuden vuoksi omaksua ihmisoikeuksia kunnioittava vaihtoehto. Kun ratkaisuvaihtoehdot muutoin ovat tasavertaisia, on valittava se niistä, joka parhaiten toteuttaa ihmisoikeuksia, ymmärrettyinä holistisena ja jakamattomana kokonaisuutena.

Arvovalinta 3. Ei ole oikeutettua olettaa, että osakekurssien nousu, bruttokansantuotteen kasvu tai edes työllisyys sellaisenaan olisivat käyttökelpoisia mittareita arvioitavien ratkaisuvaihtoehtojen ihmisoikeusvaikutuksista. Ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin tulee perustua ihmisoikeussopimusten, Suomen perustuslain ja EU:n perusoikeuskirjan sisältöön ja tulkintakäytäntöön sen arvioimiseksi, mitä ovat niistä seuraavat oikeudelliset velvoitteet. Yritys korvata huolellinen ihmisoikeusarviointi esimerkiksi talouskasvua koskevalla odotuksella, on ristiriidassa arvovalinnan 2 kanssa ja edustaa siis eri rationaliteettia kuin ihmisoikeusperustaisuutta.

Arvovalinta 4. Kun eri ihmisoikeudet näyttävät edellyttävän erilaisia ratkaisuja eikä kaikkia niistä voida samanaikaisesti toteuttaa, etusija tulee antaa sille oikeudelle, jonka ydinalueelle tilanne sijoittuu, suhteessa muiden ihmisoikeuksien niin sanottuihin lievealueisiin. Koronavirusepidemian torjunnassa oikeus elämään saa erityisen korostetun aseman tämän periaatteen sovellutuksena, ja vaatii kaikissa yhteyksissä erityisen huolellisen tarkastelun osana toimenpidevaihtoehtojen valintaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että vain mainitsemalla oikeus elämään voitaisiin sivuuttaa kaikkiin muihin ihmisoikeuksiin liittyvä arviointi.

Edellä esitetyistä olettamuksista ja arvovalinnoista seuraa, että koronavirusstrategian valinnassa on hylättävä laumasuojan tavoitteluun tai epidemian pelkkään hidastamiseen perustuvat mallit, ja omaksuttava tukahduttamisen tai pysäyttämisen strategia. Tämä on kuitenkin vain yksi askel

strategian valinnassa. Ihmisoikeusperusteiseen strategiaan kuuluu myös, että kaikkia epidemian tukahduttamiseksi ehdotettuja keinoja tulee arvioida niiden ihmisoikeusvaikutuksen näkökulmasta. Suomalaisessa keskustelussa on mielestäni aivan liikaa korostunut kaavamainen ajattelu, jonka mukaan tukahduttamisstrategian valinta suoraan edellyttäisi esimerkiksi valmiuslain soveltamisen jatkamista, maan rajojen sulkemista ja tiukkojen oikeudellisesti velvoittavien rajoitusten asettamista ihmisten arkielämälle. Mainitsemassani työn alla olevassa laajemmassa englanninkielisessä artikkelissa perustelen lähemmin, miksi oikeustieteellä ja erityisesti ihmisoikeusjuridiikalla on erityisen paljon annettavaa tuon yksinkertaistuksen korjaamisessa.

Tässä lyhyessä kirjoituksessa oikaisen mutkia sen verran, että ihmisoikeusperustaisen tukahduttamisstrategian havainnollistamiseksi esitän Suomen oloihin tarkoitettua 16-kohtaisen luettelon asioista, joissa valintoja tulee tehdä ja joissa on osoitettavissa ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä ratkaisuvaihtoehto. Luettelo toivottavasti selkeyttää, miksi saatan olla samanaikaisesti sekä tukahduttamisstrategian vankkumaton kannattaja että eräiden epidemian torjuntatoimien kriitikko. Lyhyesti sanoen kyse on siitä, ettei paraskaan tarkoitus voi pyhittää kaikkia keinoja, tässä tapauksessa sellaisia keinoja, jotka olisivat ihmisoikeuksien kannalta ei-hyväksyttäviä. Iskulause ”on tehtävä kaikki mahdollinen” tulee korjata muotoon ”on tehtävä kaikki ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä”.

1. Strategian päätavoitteena tulee olla maamme kaikkien asukkaiden elämän ja ihmisoikeuksien suojaaminen, pysymällä valppaina ja varautuneina suhteessa koronaviruksen uusiin tartuntaryyppeihin. Vaikka avoimessa yhteiskunnassa tartuntoja ei voida kokonaan sulkea pois, jokainen uusi tartuntarypäs on mahdollista tunnistaa aikaisessa vaiheessa kun tartuntojen jäljittäminen on vielä mahdollista ja epidemian uudet eksponentiaalisesti kasvavat ”aallot” voidaan välttää. Tartuttavuusluvun R seuraaminen ja julkistaminen valtakunnallisesti ja alueittain on tärkeä epidemiologinen indikaattori ja samalla väline väestön valmiuden ylläpitämisessä.

2. Strategiassa tulee antaa erityinen paino riskiryhmien, mukaan lukien vanhukset, suojaamiseen tartunnalta. Tämän tulee tapahtua heidän ihmisoikeuksiaan ja ihmisarvoaan kunnioittaen. Kotiin tai huoneeseen sulkemisen sijaan on tarjottava huomiota, tukea, palveluja ja aktiviteetteja sekä erityisesti mahdollisuus tavata läheisiään säännöllisesti ja turvallisesti. Sikäli kuin strategiassa korostetaan tehohoidon kapasiteetin turvaamista, tämä ei saa merkitä, ettei ihmisen elämää pidettäisi yhtä arvokkaana, vaikka hän asuu hoitokodissa ja hänen ei (esimerkiksi hoitotestamentin takia) odoteta siirtyvän sieltä kriittisessä tilanteessakaan sairaalaan. Rajoitustoimista keskusteltaessa oikeus elämään on usein yhtälön molemmilla puolilla. Esimerkiksi Uudenmaan sululla tarkoitettiin suojella ihmishenkiä ja siten oikeutta elämään hidastamalla viruksen leviämistä muualle maahan ja siten turvaamalla tehohoidon kapasiteetti epidemian eri vaiheissa. Kollega Pauli Rautiaisen kanssa pidimme [Perustuslakiblogissa](#) sulkua liian tylppänä keinona ja puolsimme paremmin kohdennettuja, täsmällisiä ja paikallisia liikkumisrajoituksia, samoin kuin aktiivisia tukitoimenpiteitä, joilla estettäisiin tartunnan leviäminen Uudenmaan sisällä vanhusväestöön ja muihin riskiryhmiin, turvaten heidän ihmisarvoisen elämänsä jatkuminen. Jos toimenpiteitä liikaa ohjaa yksi yksinkertaistava tulkinta oikeudesta elämään, tehohoidon kapasiteetin turvaaminen Uudenmaan ulkopuolella, asian kääntöpuolena helposti on, että ajatellaan vain joidenkin ihmisten elämää ja jätetään huomiotta ne ihmiset, joille koronaviruksen saaminen saattaisi olla tappava mutta jotka eivät sairaustuessaan tulisi käyttämään tehohoidon palveluja. Kuten samassa kirjoituksessa totesimme, myös terveydenhuollon ammattihenkilöstön työvelvollisuudessa valmiuslain nojalla oikeus elämään on yhtälön molemmilla puolilla, jos ei työvelvollisuudelle koronaviruksen erityispiirteiden takia aseteta alempaa yläikärajaa kuin laissa oleva 68 vuotta.

3. Väestön virustorjuntatietoisuuden edistäminen ja ylläpitäminen on ensi sijassa kulttuurinen kysymys, ja viranomaisien tulee edistää sellaisten käytäntöjen vapaaehtoista omaksumista, jossa kukin suojaa paitsi itseään ja läheisiään myös ventovieraita. Tämä tarkoittaa tiheää käsien pesemistä saippualla ja kaikkien ihmiskontaktien välttämistä lievienkin hengitystieoireiden ilmaantuessa. Kasvomaskin käyttöä tulee edistää yleisenä käytäntönä tietyissä tilanteissa (esimerkiksi joukkoliikennevälineissä), ja se tulee laajentaa kaikkiin ihmiskontaktitilanteisiin kodin ulkopuolella kun tulee tieto tartuntaryypästä samalla paikkakunnalla. On ihmisoikeuksia kunnioittavaa omaksua vapaaehtoisuus lähtökohdaksi näissä asioissa. Se pieni epämukavuus, joka liittyy suojautumisen ja suojaamisen kulttuurin omaksumiseen, on osa sitä "uutta normaalia", jonka koronaviruspandemia tulee vakiinnuttamaan. Vaikka tätä virusta vastaan kehitettäisiin tehokas rokote, ei ole syytä olettaa, ettei suomalaisten tulisi olla kulttuurisesti valmistautuneita uusiin epidemioihin.

4. Virusta tartuttavien henkilöiden löytäminen on tärkeää tartuntaketjujen nopeaksi pysäyttämiseksi. Tulipa virus ulkomailta, baarista tai perhepiiristä, nämä ihmiset ja heidän perheenjäsenensä tarvitsevat nopeaa pääsyä testiin, ohjausta vapaaehtoisen karanteenin toteuttamisessa ja muiden, mukaan lukien perheenjäsenten suojaamisessa, ja tukea. Tartuntatautilain pakkokeinot ovat järeitä ja toissijaisia. Hallituksen strategiassa käytetty sana "eristä" on mielestäni virhe. Eristäminen on tartuntatautilain mukainen kaikkein järein pakkokeino, vapaudenriisto. Se tulee säästää aivan poikkeuksellisiin tilanteisiin. Valistus ja vapaaehtoiset karanteemaiset olosuhteet ovat ensisijainen keino, virallinen karanteeni toissijainen.

5. Ajatus tartuntajäljitystä toteuttavasta mobiilisovelluksesta tulee hylätä. Jos asiassa edetään yksityisyyden suojaamista kunnioittaen, kyseessä on altistumisvaroituksen lähettävä mobiilisovellus. Sen tulee olla vapaaehtoinen, ja se pitää rakentaa käyttäjän edun näkökulmasta. Sovellus voi varoittaa käyttäjää, jos hän on oleskellut sellaisen henkilön läheisyydessä, joka sittemmin on todettu viruksen kantajaksi. Jos käyttäjä niin valitsee, hän voi itse positiivisen koronatestin saatuaan antaa järjestelmän lähettää vastaava varoitus niille, jotka relevanttina aikana ovat puolestaan saattaneet altistua häneltä saadulle virukselle. Altistumisvaroitusten järjestelmä tulee pitää erillisenä tartuntatautilain mukaisesta jäljitystoiminnasta. Pelkkä muutaman metrin läheisyys ei oikeuta jäljitykseen, koska kyse voi olla vaikkapa kerrostaloasunnon seinänaapurista, jonka kanssa mitään todellista kontaktia ei ole ollut. Sovelluksen todellinen hyöty menetetään, jos yksityisyyden suojaaja ei kunnioiteta.

6. Tarvitaan kulttuurinen muutos suomalaiseen työetiikkaan: kenenkään ei pidä mennä töihin, kouluun tai joukkoliikennevälineeseen, jos tuntee pienintäkään oiretta hengitystieinfektiosta. Tämä muutos on osa "uutta normaalia", johon suomalaisten tulee oppia. Kasvomaski on vasta toissijainen keino muiden suojaamiseksi, jos esimerkiksi on päästävä kotiin tai koronatestiin.

7. Julkinen liikenne tulee muuttaa tartuntaturvalliseksi. Vertailukohtana voivat olla kaikki ne muutokset ja kustannukset, joita terrorismin uhka on aiheuttanut lentoliikenteelle. Joukkoliikennevälineissä tarvitaan suojaetäisyyksiä, kasvomasseja, kontaktitonta maksamista, ilmakierron tutkimista. Asemat ja terminaalit on korjattava sellaisiksi, että kaikelta tungokselta ja jonotukselta vältytään. Matkustamiseen käytetty aika hieman pitenee, mutta ei enempää kuin mihin olemme jo tottuneet lentoliikenteessä terrorismin uhan takia. Takseihin tulee Suomessakin asentaa lasiseinät kuljettajan ja matkustajien väliin. On varauduttava lentolippujen hintojen nousuun ja lentomatkustamisen vähenemiseen. Jos laivaristeilyjä ei kyetä järjestämään tartuntaturvallisiksi, niistä on luovuttava.

8. Maan rajojen sulkeminen esittäminen keskeisenä keinona virustartuntojen torjumiseksi on perusteetonta. Suomeen pyrkiviä matkustajia ei tule erotella lähtömaan tai kansalaisuuden perusteella. Virus tulee Suomeen ihan yhtä hyvin suomalaisen liikematkustajan tuliaisena. On yleisesti ihmisoikeuksien kannalta vahingollista ruokkia myyttiä ulkomaalaisen ihmisen vaarallisuudesta. Sen sijaan on oikeutettua ottaa käyttöön rutiininomaiset vapaaehtoiset käytännöt matkustajien vastaanottamisessa: saapujien ruumiinlämpötilan alustava mittaus, ohjaus koronatestiin tai lääkärintarkastukseen jo lentokentällä, valistus karanteeninomaisista olosuhteista ja uusintatestiin pääsystä. Jos kasvomaski ei ole jo käytössä koko matkan ajan (mitä lentoyhtiöt ilmeisesti tulevat edellyttämään), sellainen voidaan antaa saapuessa. Lentokentillä on hyvä ylläpitää valmius tartuntatautilain mukaisiin toimenpiteisiin, siltä varalta etteivät vapaaehtoiset toimet riitä ja on perusteltu yksilöllinen aihe epäillä, että maahan tulija olisi koronaviruksen kantaja. Tärkeintä on, että jos virus tulee Suomeen ulkomailta, jatkotartunnat voidaan estää kokonaan tai tartuntaketjun heti seuraavassa portaassa.

9. Kaikissa tilanteissa, joissa henkilö on veloitettu tai ohjattu karanteeniin taikka itse päättänyt pysyä kotona lievimpienkin hengitystieoireiden takia, tulee turvata ilman karenssia joko palkka tai sairausvakuutuspäiväraha. Työnantaja tulee kieltää irtisanomasta tai muutoin rankaisemasta viruksen torjunnan kulttuurin omaksuneita työntekijöitään.

10. Olen jo edellä korostanut vapaaehtoisten toimien ensisijaisuutta ja "uuden normaalin" kulttuurista omaksumista. Tietoon perustuvat suositukset usein toimivat paremmin kuin viranomaisten perustelemattomat määräykset. Jotta tässä onnistuttaisiin, suositusten tietoperustan, tiedottamisen, ja suositusluonteen suhteen pitää olla tarkka ja johdonmukainen. Näin ei ole nyt tapahtunut Suomessa. Suosituksia on annettu velvoittavin sanamuodoin (esimerkiksi yli 70-vuotiaiden ihmiskontaktien katkaisu) ja viranomaistoimin väitetty velvoittaviksi (maan rajojen sulkeminen). Toimenpiteiden tietopohja on ollut puutteellinen tai kiistanalainen (esimerkiksi kun kasvomaskeja ei ole perusteltu ensisijaisesti muita suojaavana toimenpiteenä). Ja tiedottaminen on ontunut pahasti, kun kansalaisille ei ole voinut syntyä johdonmukaista kuvaa, halutaanko viruksen leviäminen estää, vai halutaanko epidemian väistämättömänä pidettyä etenemistä vain hidastaa. Näissä oloissa suojaamisen ja suojautumisen kulttuuri ei ole voinut vielä saada parasta mahdollista jalansijaa.

11. Jos vapaaehtoiset ja ensisijaiset keinot osoittautuvat riittämättömiksi, mikä voidaan arvioida paikallisesti, alueellisesti tai valtakunnallisesti tarttuvuuslukua R seuraamalla, saatetaan tarvita oikeudellisesti velvoittavia toimia. Tartuntatautilaki ja tilapäisesti valmiuslaki tarjoavat laajan keinovalikoiman, joiden lisäksi Suomessa on aina mahdollista nopeastikin (viikossa) säätää uusi laki, joka perustuslain 23 §:ssä säädetyissä poikkeusoloissa voidaan hyväksyä yksinkertaisella enemmistöllä vaikka se kajoaisi perusoikeuksiin. Sikäli kuin toimenpiteiden perustana ovat poikkeusolot, toimenpiteiden on oltava määräaikaista. Oikeudellisesti velvoittavat ja perusoikeuksia (tai kansainvälisiä ihmisoikeuksia) rajoittavat toimet on aina osoitettava hyväksyttävää tarkoitusta (vaarallisen tartuntataudin torjumista) tavoitteleviksi, välttämättömiksi eli tehokkaiksi hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja samalla perusoikeuksiin mahdollisimman vähän puuttuviksi, oikea-aikaisiksi ja oikeasuhteisiksi. Täsmäkeinot läpäisevät helpommin nämä testit kuin tylpät valtakunnalliset yleistoimet. Esimerkiksi kasvomaskeja yleisesti ulkona liikkuessa, ravintoloiden sulkeminen, yleisötilaisuuksien kieltäminen ja jopa kotoa poistumisen rajoittaminen tiettyihin tunteihin vuorokaudessa (pörrastetusti eri ihmisten osalta) voidaan tartuntaryppään ilmetessä ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävästi toteuttaa samanaikaisina pakollisina toimina yksittäisellä paikkakunnalla kuukauden ajaksi. Pysäyttämällä jokainen uusi tartuntaketju estetään pelätty "toinen aalto", jota siis ei koskaan tule.

12. "Uuden normaalin" kulttuuriin saattaa sisältyä joitakin pitempiaikaisia tai jopa pysyviä rajoituksia, jotka on syytä säätää oikeudellisesti velvoittavina. Niiden on perustuttava tutkittuun tietoon mm. siitä, mihin asti suojautumisen- ja suojaamistoimien avulla pärjätään, ja millaisissa tilanteissa ne on arvioitava riittämättömiksi. Konsertit ja urheilutapahtumat, joiden aikana ihmiset pakkautuvat ja joutuvat jatkuvasti korottamaan ääntään taikka hengästyvät, diskoteekit ja yökerhot, samoin kuin laivaristeilyt ovat mahdollisia tilanteita, joita ei kasvomaskein ja suojaetäisyyksin ole mahdollista saada tartuntaturvallisiksi. Joistakin niistä saatamme joutua luopumaan, esimerkiksi 6 tai 12 kuukaudeksi kerrallaan, minkä jälkeen asia arvioitaisiin aina uudelleen.

13. Jos ja kun julkisia kokoontumisia rajoitetaan, on turvattava uudet ja mielekkäät muodot perusoikeuksien toteutumiselle. Tämä koskee kokoontumis- ja mielenosoitusvapautta, yhdistymisvapautta ja uskonnonvapautta, samoin kuin oikeuteen perhe-elämään kuuluvaa mahdollisuutta esimerkiksi häiden tai hautajaisten järjestämiseen. Suoranaisten kieltojen sijasta on tietoon perustuen haettava ratkaisut, joilla virustartunnan todennäköisyys painetaan lähelle nollaa samalla kun perusoikeuksien käyttämisen käytännön muotoja sopeutetaan tartuntavaaran minimointiin (tapahtumien siirtäminen tietoverkkoon, kasvomasakit, suojaetäisyydet, huonetilojen jakaminen ja ilmanvaihto jne). Mielenosoituksen järjestäminen suojaetäisyyksiä noudattaen voi vaatia lisää vaivaa, mutta se ei tapahtumana ole vähemmän vaikuttava kuin tiiviisti pakkautunut ihmisjoukko. Jos kirkko on kovin pieni, jumalanpalveluksia voidaan järjestää useita samana sunnuntaina. Ja yhdistysten kokoukset voidaan suurelta osin siirtää tietoverkkoon, kunhan kaikille turvataan mahdollisuus osallistua.

14. Eräänä ihmisoikeusperusteisen koronastrategian johtotähtenä tulee olla syrjinnän kieltä. Ei riitä, etteivät rajoitustoimet ja muut viranomaisten päätökset ole itsessään ja välittömästi syrjiviä. On myös otettava huomioon välillisen syrjinnän mahdollisuus, ennestään esiintyvien eriarvoisuuksien korostuminen ja kertautuminen sekä moniperustaisen syrjinnän erityistilanteet. Kaikkia toimenpiteitä tulee koskea huolellinen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi, joka koskee mm. sukupuolta, etnisyyttä, kansalaisuutta, asuinpaikkaa, perhesuhteita, ikää, vammaisuutta, sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolista suuntautumista, uskontoa tai muuta vakaumusta taikka saamelaiseen alkuperäiskansaan kuulumista. Positiivisia erityistoimia tarvitaan mm. suhteessa vanhusten ja vammaisten hoitokotien ja palveluasumisen, vankien ja muiden vapautensa menettäneiden ja Suomessa työssä käyvien (esim. rakennusalalla tai maataloudessa) suhteen.

15. Holistiseen ihmisoikeusstrategiaan kuuluu kaikkien ihmisoikeuksien tärkeyden ja keskinäisyhteyden huomioon ottaminen. Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (mm. oikeus opetukseen ja kulttuuriin), samoin kuin vammaisten oikeudet ovat ihmisoikeuksia, joiden merkitys vain korostuu kriisioloissa. Virustorjuntatoimet voivat vaatia erityistoimia työsuhteen jatkuvuuden suojaamiseksi, mahdollisten palkanmenetysten kompensoimiseksi, sosiaaliturvan väliinpuotoajaongelmien estämiseksi, yksilöllisten oppimisvaikeuksien kompensoimiseksi, ja arkielämässään apua tarvitsevien palvelujen turvaamiseen myös epidemian aikana tartuntaturvallisina ja ihmisarvoa kunnioittaen.

16. Kattava testaus sekä virustartuntojen löytämiseksi että vasta-aineiden seuraamiseksi väestössä tuottavat tärkeitä indikaattoreita strategian hienosäädölle ja niille täsmätoimille, joita saatetaan joutua tarvitsemaan vapaaehtoisten toimien täydennykseksi. Vasta-ainetestien käyttötarkoitus tulee määritellä epidemiologiseksi. Vaikka yksilöllä olisi oikeus saada tietää oman testinsä tulos, on ihmisoikeuksien mukaista kieltää muiden, esimerkiksi viranomaisten, työnantajien tai vakuutusyhtiöiden pääsy tietoihin. Ajatus niin sanotusta immuniteettipassista tulee torjua syrjinnän estämiseksi, eikä seropositiivisuus saa olla kriteeri työhönotossa. Kun henkilö aloittaa

työssä, on sen sijaan hyväksyttävää että työterveyshuollon lääkäri (eikä työnantaja) saa tiedon vasta-aineista tai niiden puuttumisesta, jotta henkilökohtaisten suojautumisvälineiden tarve voidaan arvioida oikein (esimerkiksi terveydenhoitoalla tai vanhusten hoitokodeissa).

Martin Scheinin
OTT, Kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien professori
European University Institute, Firenze